

Igazságok József Attiláról

Mórocz Zsolt: „*A legenda oda*”. József Attila-portré retusálás nélkül.

Kőszegen (és Rábafüzesen) élő író az elmúlt jó egy évtized

során szellemi izgalmakban bővelkedő esszékkel jelentkezett (vezető irodalmi folyóiratok mellett a *Vasi Szemle*ben, majd önálló kötetben is), amelyek olyan hiteles tekintélyű íróink elismerő figyelmét vívták ki, mint például Csoóri Sándor vagy Gyurkovits Tibor, s a mára eléggé összeszűkült és felhígult kulturális közéletben szokatlannak mondható érdeklődést váltottak ki. Abban, hogy Mórocz Zsolt sokszor érvényeset és mindenkor érdekeset tudott mondani olyan jelentős és nagy recepciójú szerzőkről is, mint amilyen, mások mellett, Hamvas Béla, Illyés Gyula, Weöres Sándor vagy éppen Esterházy Péter, s eredeti megvilágításba tudott állítani olyan történeti és jelenkori problémákat, mint a trianoni országcsönkítés nemzettudat következményei vagy éppen a posztmodern irodalmi ámokfutása, minden bizonnyal szerepe van intézményekhez nem kötődő, független léthelyzetének ugyanúgy, mint annak, hogy széles olvasottságát nem bágyadt unalmú szaktanulmányok háttereként pihenteti, hanem nyugtalan, vibráló szellemének tarka villódzásaiban osztja meg olvasóival. Vérbéli esszéista tehát, amit akkor is el kell ismernünk, ha többnyire hiányoljuk írásaiból azt a határozott és egységes világlátást, amely az ötletkisziporkáján, a gondolkodás igényességén és gyökerességén, a műveltség terebélyességén túl igazán nélkülözhetetlenné teheti a nemzeti irodalom bármely értekezőjét. Mórocz Zsolt még nem ért fel a nélkülözhetetlenség eme magaslatára, de hogy feléje tart, azt eddigi legjelentősebb teljesítménye, 2006-ban megjelent *A mój Lakó-Helyeink* című könyve

VÁROSKAPU KIADÓ,
KŐSZEG, 2008

fényesen bizonyítja. Talán a szerencsésen megtalált, kimeríthetetlenül

gazdag formának – mely nem más, mint Vas megye több ezer éves kultúrtörténete, a keltáktól Nagy Gáspárig – köszönhető, hogy ezt az esszékönyvet olvasva az ember nemcsak ingyenc falatokban bővelkedő, ízletes szellemi táplálékot élvezhet, hanem a létértelmezés eredeti kísérletét is átélheti, amely azonban még számos tisztáznivalót tartogat, s nyilván nem lesz soha lezárható. Az ingyenc falatok fekdüdték-e meg némely befogadó gyomrát, vagy a metafizikai igény (netán a hazában való otthon-lét manapság szokatlan természetességű megnyilatkozása) riasztotta el eleve a hivatásos olvasókat, nem tudhatom, a jelentős mű szinte teljes visszhangtalanságát azonban nemcsak a könyv kiadójaként fájjalom, hanem mert az durva egyértelműséggel jelzi kritikái „életünk” működésképtelenséghez közeli állapotát.

S ha ezek után Mórocz új könyvéhez fordulok (amelyet egy igazi, a nemzeti és a regionális kultúrának elkötelezett könyves, a kőszegi Giczy József adott közre kissé talán túl szerény kiadásban), akkor előrebocsáthatom feltételezésemet, miszerint ez a kötet bizonyosan több figyelmet vált ki annak ellenére, hogy sem szerkezetét, sem a szöveg stílárís sajátosságait, sem tárgyának dimenzióit, sem a szerzői hozzáállás magasrendűségét tekintve nem éri el az előző kötet színvonalát.

A „retusálás nélküli” József Attila-portrét kínáló alcím „kompatibilis” a mai szenzációéhes, bulvárfertőzött nyilvánossággal. József Attila életrajzának közhelyei még ma is általánosan ismeretesnek tekinthetők,

[Szemle]

s a költő élettechnikai problémái ma valószínűleg sokkal gyakrabban rekonstruálódnak a köznapokban nemcsak a régebbi költőkéinél, hanem annál is, amennyire azok a költő saját kortársai körében előfordultak. A költő tehát abban is megelőzte korát, mondhatnánk némi, korántsem derűs szarkazmussal, hogy életének, személyiségének olyan, mai kifejezéssel deviánsnak mondható vonásai voltak, amelyek aztán napjaink szétesett társadalmi, erkölcsi, mentális világában, sajnos, rendkívül gyakoriakká váltak. Hiszen például a pénzzel való bánás köznap tudományának hiányosságai, a férfi–nő viszony némiképp vulgáris szemlélete, a stabil erkölcsi fogódzók hiánya vagy akár maga az öngyilkosság problematikája ma a nemzeti és a civilizációs válság széles rétegeket érintő, jelentős tényezői, amelyek mindegyikének megvan a maga bulvárszinten megjeleníthető, felszínes vetülete is.

Mórocz Zsolt rámutat József Attila nem éppen pozitív karakterjegyeire, s ez akkor is fontos, ha néha úgy érezzük, hogy talán tehetné ezt kissé kíméletesebb módon, hogy talán csomagolhatná néha vattába egy-egy mondatát, vagy talán jobban előkészíthetné egy-egy mellbe vágó állítását. Akkor ezek bizonyára kisebbet „durranának”, de talán hatásosabban ösztönözhetnének egy olyan diskurzust, amely valóban elvezetne annak a költő halála pillanatától – jórészt, de nem kizárólag baloldali értelmiségiek által – felépített József Attila-legendának vagy mítosznak a fokról fokra való lebontásához, amelynek létezését, létrehozásának és fenntartásának motívumait Mórocz Zsolt meggyőzően ismeri fel, és cáfolhatatlanul tudatja az olvasóval. S akkor talán nem kellene mondogatnunk a könyvet olvasva, hogy jó-jó, mindez biztosan így igaz, de hát azért ez a József Attila-líra csúcsait – melyekről itt inkább csak elnagyolt vagy közheles megállapításokat olvashatunk – nem teszi alacsonyabbá, a remekművek remekművek maradnak, vagy hogy a Mórocz által is sokat citált és joggal tisztelt Illyés Gyulát idézzük, aki talán éppen József Attilára is gondolva írta: „Írónak a műve számít.”

Persze ha a móroczi dikció helyenkénti vehemenciája nem csappantja meg ítélőerőnket, akkor világos lehet számunkra, hogy hiszen így vélekedik ő is. S pontosan a munkásmozgalmi és más baloldali interpretáció az, amely irodalmon kívüli – diktatúra-legitimáló, uralmi, s hozzátehetjük még azt is, ha az újabb kori liberális-pornografikus kurzus destrukciójára gondolunk: nemzetromboló – célok szolgálatában alakította ki a hamis József Attila-képet. Lássuk ennek néhány jellemző vonását, amelyek hamisságát Mórocz könyvének fejezetei sorra leleplezik, rámutatva a valóságra:

Tévedés vagy hazugság („legenda”, „mítosz”) a közkeletű mamakép. Mórocz szerint a költő lumpenproletár családba született, amelyben a nyomorral vetekedett a szeretet-hiány és az erkölcsi zűrzavar. A talajtalanság, a sodródás csodavárással párosult, amely a szociális utópizmus formáját öltötte. Mindazonáltal gyerekkori sorsunkból nem lehet nyílegyenesen levezetni a felnőtt sorsát, az erkölcsi erőfeszítés az egyén lehetősége marad. József Attila „a világ árvája” szerepét alakította, s „áldozati bárány”-nak tűnt azok szemében (például Pilinszkyében), akik erre az értelmezésre hajlottak. Ez utóbbi persze nem, mint Mórocz mondja, a költő materializmusa miatt téves, hanem azért, amit szintén Mórocz Zsolt bizonyít részletesen, hogy József Attila nemigen élt az egyéni erkölcsi erőfeszítés említett lehetőségével. Kapott ő segítséget és elismerést a tehetségét felismerőktől, nem is keveset, beleértve az anyagi segítséget is. Pártfogói bizalmát azonban gyakran eljátszotta, rendszeres munkát nem volt hajlandó vállalni, a pénzzel nemigen tudott bánni, viszont gyakran bizonyult számítónak és gátlástalan tarhálónak. Nem mentség, de Mórocz szerint tény, hogy „a szeretet és az anyagi javak koldulására szocializálódott”. Frappáns eljárást választott a szerző, amidőn a fellelhető információk alapján kiszámította a költő tényleges jövedelmét a „havi kétszáz sose telt” írása idején. Hát bizony az derült ki, hogy ekkoriban telt havi kétszáz pengő, sőt valamivel több is. De nem volt elég. Ahhoz azonban elegendő,

hogy az éhezéstről szóló legenda léggömbje is kipukkanjon. (Pár éve Szij Rezső végzett el hasonló számításokat egy másik munkásmozgalmi legenda, Derkovits Gyula éhezéslufijának kipukkasztására. Vö.: *Vási Szemle*, 2000. évi 5. szám.)

A szeretet koldulása – egyszersmind a türelmetlen mindent akarás – határozta meg a nőkhöz való viszonyát, pedig ez nem a siker stratégiája ezen a téren sem. A nők nem férfinak – gyermeknek tekintették. Mórocz interpretációja alkalmasint ebben a vonatkozásban is reális, amennyiben a költővel kapcsolatba kerülő nők közül Kozmutza Flóra egyéniségét és etikailag meggondolt magatartását láthatjuk a legvonzóbb, legtisztább megvilágításban. Meggyőző a pszichoanalízis értékelése is: kifejezetten ártott. A költőnek épp az önmagáért való morális felelősségvállalására lett volna szüksége, nem pedig a felelősségáthárító „szétanalízálásra”. Tragédiájának egyik oka – így a szerző –, hogy nem vállalta a bűneit. Hogy elhárította a vezeklést. (A végső tragédia maga azonban valószínűleg nem öngyilkosság volt, Mórocz ezt is a legendák közé sorolja, s elfogadja a baleset mellett szóló érveket.)

Mindezzel nem soroltuk fel a könyv minden fontos állítását, hiszen nem szóltunk például a költő rövid életének változatos eszmei és politikai történetéről, amelyet nem annyira az elvi megfontolások, mint inkább személyes vonzások és taszítások alakítottak, s amelybe az anarchizmustól a dog-

matikus marxizmuson át a nemzetiszocializmus futó igenléséig sokminden beletartozott. És természetesen semmit sem tettünk hozzá a hatalmas költői életmű esztétikai értékeléséhez, és persze semmit sem vetünk el belőle. Mint fentebb már utaltam rá, amennyiben a kötet szerzője kitér erre a területre is, annyiban – a költői nagyság elismerésének pusztá tényén túl – nem igen találkozik egyetértéssel. (Csak egy példa a szerintem leegyszerűsített, sommás „igazságokra”: „József Attila legjobb költeményeinek múlhatatlan nagyságát az adja, hogy hiányzik belőlük mind a vallások transzcendens, mind a marxista utópia híg reménye.”)

De hát ez a könyv nem József Attila költészetéről szól, hanem azt az igazságot kutatja, amelyet a költő személyével kapcsolatos tévhitek, tudatos vagy önkéntelen félreértelmezések, „legendák” eltakarnak. Mórocz Zsoltnak jó érzéke van ahhoz, hogy az irodalomtörténeti hordalék alatt meglássa a tényeket, s a sok „egyrészt-másrészt” helyett, kereketlen egyszerűséggel „a dolgot magát” vegye kézbe. S bár a szerzői attitűdöt, a megírás módját minden bizonnyal érheti jogos kritika, a kötet végső soron nemcsak igazságérzetünket és a kommunista irodalomtörténeti örökségtől való megszabadulásunkat szolgálja, hanem „az igazat mondd, ne csak a valódit” szellemében József Attila igaz emlékéhez is hű marad.

GYURÁCZ FERENC

Váltás, megváltás nélkül

Serfőző Simon: *Még nincs vége*

Éhány éve a Püski Kiadó megkezdte Serfőző Simon életművének gyűjteményes kiadását. A verseket, prózai írásokat és drámákat tartalmazó előzmé-

PÜSKI KIADÓ,
2007

nyek után *Még nincs vége* címmel megjelent szerzőnk negyedik, ezúttal riportjait és közéleti írásait magában foglaló gyűjteményes kötete. Átala a korábbi

[Szemle]

alkotói pálya kerül új megvilágításba. Az írók alkotta szemléleti erőter meghaladja az írói övr kereteit, s épp ebből fakadó súlyával ad a serfőzői munkásság, a serfőzői vállalkás sorsszerűségének nyomatékot. Közelmúltbeli történetünk esztétikumon inneni és túli értelmezése kap egy különleges nézőpont különös fénytörésében szimbolikus értelmet. Mert benne a falu és tanyavilág elkülönülő életformájának szabadságélménye, szabadságértelmezése tárul fel a tanúságtevő szenvedélyével.

A könyv gazdag témavilágában, hol az alkotói Én szerepjelentésére figyelünk, hol a markáns világlátásra, miközben a műfaji metamorfózisok finom változásait sem téveszthetjük szem elől esztétikum és közéletiség összecszerelésének veszélye nélkül. S hogy el ne tévedjünk az esztétikumon inneni és a közéletiségen túli világok pontosan kimért, és mégis határtalanul változó dimenzióiban, irányítóként a gyűjtemény szerkezetét választva mindvégig annak négy fejezetre osztott tagoltságához igazodunk: 1. Hazajáró, 1972–1980 – riportok, 2. A leghitelesebb tudósítás, 2003–2005 – publicisztikák, 3. Jövőt írni – felszólalások, könyvbemutatók, versek, mini esszék stb., 4. Élni segit – interjúk.

Bízást mondhatjuk, hogy a kötet igazi szerkesztője maga az élet volt. Hiszen ahogy a bekövetkező sarkalatos változások cezúrákat jelentettek két korszak között, a rendszerváltás úgy osztotta Serfőző Simon közéleti munkásságát is két részre. Az elsőt, a *Hazajárót* a korábbi korszakban hagyva, az utóbbi hármat az újba sorolva. A továbbiakban mi is ehhez a „természetes” felosztáshoz igazodunk.

A serfőzői munkásságot közelebbről ismerő olvasó számára feltűnhetett, hogy mindjárt az elején a *Hazajáró* riportjainak két első darabját akár ismerősként is olvashatta. Hiszen ezek egy-egy későbbi színmű forrásul szolgáltak. A *Mi történt 1959-ben?*, a *Rémhírvivők* című dráma előtanulmánya, míg az *Ottbontalan munkások az Ottbontalanok* című színdarab alapanyaga volt. Az ebben a ciklusban olvasható írások irodalmi

színvonaluk melletti értékét elsősorban az élményszerűségük adja, s az a többlet, amely az élethelyzeteknek hiteles, korszak-konkretizáló jelleget kölcsönöz.

A *Hazajáró* riportjait ilyformán bízást tekinthetjük szociológiai és történeti korrajzoknak, mint ahogy akár szocio-historiográfiai elemzéseknek is. Riportjait egyszerre olvashatjuk *irodalmi* riportokként és *irodalmi riportokként* is. Attól függően, hogy azok stílusára, avagy tartalmára vagyunk-e kíváncsiak. A válogatás, a kötet aurája az utóbbi változatot támogatja. E distinkciót épp ezért érdemes a kötet egészére, később egyébként, társutas műfajokkal kiegészülő részeire is kiterjeszteni. Már csak azért is, mert e többdimenziós szemléletmód a rétegek felfejtésére, egymásba tükröztetésére, valamint műfaji, történelmi, esztétikai értelmezési lehetőségek fölvázolására is alkalmas nyújt.

A riportok ilyenén kettősségének sajátosságából fakad továbbá, hogy azokat egyszerre olvashatjuk egymástól független történetekként, avagy, ha nem is mindjárt egy kibontakozó regény, de egy összefüggő korrajz fejezeteiként is. Olvashatjuk önmagukat jelentő históriákként, valamint olyan korabeli történetekként is, amelyek épp irodalmi értékükből fakadóan a kornak a múlt idővel dacoló lenyomatai. És olvashatjuk a mából, a ma számára értéket hordozó tanulságként is.

A szerző szűkebb pátriája a zagyvaré-kasi, szolnoki tájvidék, ezért riportjainak – ezek felérnek egy-egy szociológiai társadalomszerkezet-vázlattal – témagazdagsága mellett azok helyszíne sem közömbös. Itteni sorsok elevenednek meg a kötet lapjain. A merítés, még ha a paraszti világból történik is, a szűkebben vett élet és tevékenységi formákon és azok műalkotásbeli megjelenítésvariációin túl, ezer szállal kötődnek a tájjellegű adottságokhoz és az élethelyzetek egyébként általános érvényű életlehetőségbeli körülményeihez. Ebből adódik, hogy a könyvben egyszerre jelenik meg a tájhaza és a korabeli Magyarország kétkezi

munkásvilágának szinte teljes spektruma. A riportok lapjain találkozhatunk a kétlaki, a paraszti, mezőgazdasági munkából, de az egyéb tevékenységből élő ember, a munkás, az értelmiségi, sőt már a vállalkozó figurájával is.

A '70-es évek riportjait lapozgatva az olvasó gyakorta elmerenghet a szófordulatokban tetten érhető találékonyságon, a szemlélet plaszticitásán, az érzékletes képeken (itt már érződik a készülődő prózáiró), avagy az eltérő karakterek egymás melletti, egymást gyakran ellenpontoszó kontrasztosságán. Mindez persze a gyűjtemény tudatos válogatásának az eredménye is lehet. Ám ha ebből a szempontból vetjük össze a kötet első és második felében olvasható írásokat, érzékelhetjük, hogy a kötet második részét uraló persziflázsok esetében a művéség inkább a mondandóra, mintsem a tartalomra fókuszálódik. Pedig ezekben a ciklusokban is többnyire rövid szociográfiát olvasunk, s ezek, szemben a más kategóriába tartozó szociológiai munkákkal, nemcsak hogy elviselik, de kifejezetten igénylik is a szépírói művéséget. Ez a fajta igényesség, noha alárendelt módon, de végig jelen van a kötet második részét reprezentáló írásokban. A változásokra figyelve láthatjuk azonban, hogy a művéség a célirányosság fegyvelmező erejétől mentesen, szabadon érvényesülni csak a *Hazajáró* irodalmi riportjaiban volt képes.

Bár főleg visszamenőleg ismerkedhetünk meg a szerzőnek a korszakot dehonesztáló, elmarasztaló véleményével, jó tolla, éles szeme (nem hiába, hogy a riportok egy része korabeli vezető lapokban jelent meg), s nem utolsósorban realitásérzéke, máig érezhetőn megóvja, megóvta őt a hamisításnak még a látszatától is. És ez fontos mozzanat, hiszen éppen ez a kritikai, feltáró, a realizmussal rokon attitűd az, ami érték, ami időtállóvá tesz. A kor lenyomatán túl, ami akár megtévesztő is lehetne, s ami már le is lepleződött volna, ha egykor valamiféle hurraóptimizmus uszályába kerül az író, bizonyos alternati-

vitás is kiérződik írásaiból. Ám ez, fogalmazzunk úgy, nem ellentétes a korszellemmel, inkább az érted, mint az ellened haragszom magatartása.

Némiképp más a helyzet a kötet második felében olvasható művekkel.

Úgy tetszik, nem az esztétikum ma is helytálló, a narratíva arculatát mégis átalakító feltételei voltak a későbbi áthangolódás okai. Azok tehát irodalmon, műfaji kereteken kívül eső körülményekben keresendők. Ennek csupán annyiból van jelentősége, de annyiból feltétlenül, hogy ezúttal is igazolódni látszik, egy-egy írói teljesítmény színvonalát annak tematikai anyaga csupán másodlagosan befolyásolja.

Esetünkben a riportok máig ható (irodalmi) értékét stílusuk, szemléletük, realitásérzékük adja, tulajdonképpen függetlenül a korszakról adott latens, burkolt értékítélettől, ami a válogatás darabjaira egyébként is csak utólag vetíthető rá. A kötet második felében olvasható művek stílusa, szemléletmódja és realitásértéke viszont érezhetően átalakul, s úgy tűnik, inkább ezek vállalnak valamiféle korátalakító szerepet, mintsem korábbi társaik.

Számtalan olyan nyelvi fordulatot olvashatunk a műben, amelyre felkapjuk fejünket. Amire úgy reagálunk, ez már több mint nyelvi lelemény, s elhisszük, Serfőző az ősforrással áll kapcsolatban. Rátalál az onnan felbukó szavakra. Ezek a szavak, ez a viszony elkísérik pályáján, inspirálják, hiszen már maga a találkozás is alkotás. Ám a különleges élményt hozó szavakra rátalálni csak magányban lehet. Magány és alkotás útjai Serfőző pályáján ezért sokáig elválaszthatatlanok. Mert magány és alkotás csak így, csak párban lehetnek a többletet hordozó. Én s a szabadság megélésének feltételei.

Sokáig csak tengő-lengő munkát vállaltam, vallja az egyik interjúban, és szinte magának teszi fel a kérdést, miért? A válasza, mert több akartam lenni. Vajon az Én egyéni adottsága-é ez, avagy inkább a korabeli körülmények hatása? Maga az életpálya

[Szemle]

belső értékrendje ad választ a kérdésre. A „több akartam lenni” szabadságigényét – amely akár a végtelenre nyitó határtalan-ság, a végleges elszakadás lehetőségét is felcsillantja – a kezdeti élményvilághoz kötő erős szálak motiválják. Ezért, hogy a „többé válni” munkáját egy életen át bizonyos belső ambivalencia, a magány tüneteinek kísérik. Ha e feszültségektől sem mentes, határpontoktól határpontokig rendre új és új lehetőségeket nyitó alkotói világhoz közelebb szeretnénk kerülni, akkor az életrajzi adatokban gazdag interjúk szövegéhez kell fordulnunk.

Ezek részleteiből tudjuk, hogy az író számára a tanyai miliő hátrányos starthelyzetet jelentett. Az iskolába kerülő gyermek akkor és ott szembeül a ténnyel: a tananyagban szereplő számtalan szót egyszerűen nem is ismer. A visszaemlékezésekből ugyanakkor az írói beállítódásra is fény villan: Serfőző magányos alkat. Ez a körülmény a későbbi pálya meghatározó titka, ami kezdetben, szerencsés módon afféle konfliktusmegoldó szerephez is jut. Ez oldja fel, például az iskolai követelményrendszer és az ennek nem megfelelő tanyai -cél-, -készség és -ingeregüyttes között kialakult konfliktust. A magányos, de makacs, tehát öntörvényű Én gyakran az iskolarendszeren kívül eső munkával hozza be a pályát veszélyeztető hátrányokat. Az alkati eredetű magányosság, például így válik az ugyancsak alkati eredetű, de a tanyai természetközelség által is megtámogatott szabadságigény erőforrásává, hogy aztán ezen az öntörvényű úton járva építkezzék, emelkedjen fel és teljesebben ki a művészi adottságokkal megáldott személyiség. Az Én és a mű viszonyában ez az oka a tanyai élethelyzethez szokatlanul erős érzelmi, stílári, értékhordozó és nem utolsósorban szemléleti szálakkal való kötődésnek. A serfőzői életmű számos titkának ez a kulcsa.

A serfőzői makacsság például egészen a persziflázs műfaji terepéig tágtítja a kötet második felének írásait. Főlerősödő bírálatában ennek ellenére mégsem a gúny, a

csúfolódás technikáját alkalmazza, hanem a vád, a j'accuse eszközához nyúl. Míg az első ciklus munkáiból, a *Hazajáró* riportjaiban megtapasztalt kiegyensúlyozottságra utaló fejlődésvonal lett volna valószínűsíthető, addig az átrendeződő körülmények, a rendszerváltás közege immár jobban kedvez a Serfőző alkatához egyébként is közelebb álló tetemre hívói szerepnek. Azonban 1988-ban, ahogyan azt a kötet egymás mellé szerkesztett két írása is mutatja, még két Serfőző létezik. Egy a *Jövőt írni magunknak* és egy a *Ki szolgáltat igazságot?* szerzője. Míg az előbbiben még az ide is áthullámzó, az első ciklusra jellemző erővonalak érződnek, amit itt a személyesség, az érintettség tesz szinte az intimitásig hatóan bensőségesse, addig az utóbbiban, immár végleg odahagyván a tárgyias szemléletmódot, már a vád hangja erősödik fel. A vád, amit az erőszakos téesisítés során átélt élmények váltanak ki. Az atrocitások miatt érzett vád, amelyek, mint látjuk, egy életre szóló nyomot hagynak az íróban. S a keserűségből fakadó vád, amit a politika a kis és közepes egzisztenciák ellen irányuló, az ő családját is érintő repressziója vált ki. Ugyanakkor az erős kötődés veszélyeket is rejt magában: egyszempontúságra hajlamosít. Úgy tűnik, a sérelmet szenvedett sérelmét, a sérelem szabad megvallhatóságának a rendszerváltással megnyíló lehetősége – most tekintsünk el a téeszék későbbi eredményes működésének és az elterjedő háztájinak már a korábbiakban is feszültségelmináló hatásától – nemcsak oldhatja, nemcsak gyógyíthatja, hanem ellenkezőleg, paradox módon mindez a sérelmek továbbélését, elmélyülését is szolgálhatja. Míg az első ciklus riportjaiban az erőszakos téesisítés miatt elszenvedett sérelmeknek és a téeszék jobb sorsra fordító működéséből következő beletörődésnek az aránya még kiegyenlíteni látszanak egymást, addig a rendszerváltást követő időszak mintha nem a kiegyenlítődségnek, hanem a sérelmek középpontba állításának kedvezne. Gyógyulás helyett egy újra főlerősödő sérelmi maga-

tartás alakul ki. Nálunk a magyar történelem szerencsétlen alakulásából következően a sérelmi politikának, sajnos, évszázadokra visszanyúló hagyománya van.

Ez a hatás főleg a rendszerváltás idejét követő írásaiban szemantikailag szembeszökően az egyszempontúság stiláris nyomatékaként van jelen. Ezt támasztja alá a sérelmi magatartást kifejező jellegzetes nyelvhasználat, az ők és mi dichotómiája. Hogy csak néhány példát említsünk: (Ők minket) megbélyegeztek feketén látással, rosszhiszeműséggel. „Örökös bűnbakok voltunk: háborús kalandorok, feketézők, szabotálók. Ránk sütötték a kulákbérencséget, kétkulacsosságot. Majd reakcióskok lettünk, élelmiszerhalmozók s gyűjtogatók, rémhírtérjesztők, harácsolók – szégyentáblára való!k!” (*Ki szolgálta igazságot?*). (Ők) „államosították sorsunkat, amibe beleszólni se hagytak”. (Ők) „inkább fölálodoznának bennünket – kiirtva öngyilkosságok, a leszegényedésben elhatalmasodó betegségek, az alulnépesedés, s az abortuszok: angyalcsinálások által” (*Fölálodoznának*, 1988). Alany és tárgy viszonya sejlik itt fel. A történelem tárgya szerepére kárhoztatott alany beilleszkedik helyzetébe, mintha már vissza se kívánna kerülni az őt megillető történelem alanya helyzetbe. Mintha mi már sohasem lehetnénk mi.

Holott él itt egy másfajta hagyomány, egy feltáró, elemző attitűd is, amit érzékel Serfőző, és szimpátiával fordul felé, mondhatnánk megsüvegel, ám a maga részéről mégsem ezt a metódust követi. A sérelmeket makacsul középpontban tartó, gondolatot, jövőt e körül forgató magatartás, ha rokonának tekinti is a Szabó Zoltán, Veres Péter, sőt, Nagyatádi stb. neveivel fémjelhezhető, megújulásra törő radikalizmust, affinitást nem ez iránt érez. Serfőző inkább a tradíciókhoz, a konvenciókhoz kötődik, inkább a Móricz, illetve az Illyés Gyula által képviselt hagyomány folytatója.

Serfőző a korabeli magyar mezőgazdaság kikerülhetetlen kérdésében általában véve nincs a szövetkezetesedés ellen. Ő en-

nek az erőszakos változtatát, a téészesítést utasítja el. A veszteségekről üzenő írásaiban erről több ízben is vall: „Az egyéni, szántóvető világ felszámolásával, kisműhelyek házközök aljába félrehúzódo zugainak szétzilálásával, szorgalom és élni akarás sasfészkeinek a leverésével: tanyák sokasága veszett ki.” Érdemes megjegyeznünk, hogy a kisműhelyek, a házközök aljába félrehúzódo zugok szétzilálása bár fájdalmas és joggal sérelmezhető, az itt, az ilyen körülmények között zajló termelő tevékenységnek a termelékenység, a tőkekoncentráció útját járó fejlődéssel szembeni védelmezése, amikor ezek megújulásának az ideje jön el, akár vitatható is lehetne.

A második részben írásainak tényfeltáró, szociológiai jellege elhalványul, és konceptuális jellege kerül előtérbe. Motívumai egy előzetesen kialakult kép, egy előzetesen kialakult érzület kifejezőivé, megjelenítőivé lesznek. Irodalmi jellegük is átalakul. A második rész – *A leghitelesebb tudósítás* és a *Jövőt írni*, immár a rendszerváltást követő – darabjai vádbeszédé válnak, míg innen, a mából nézve az előzmény, a *Hazajáró* '70-es, '80-as években született riportjai egyértelműen egy másik, leköszönő műfajt képviselnek.

Míg tehát a riport feltáró, elemző, leíró jellegű, és ennek megfelelően irodalmi, addig a vádbeszéd mindezen adottságokat a koncepció érzékletes kifejezésének az eszközévé egyszerűsíti. S az időközben bekövetkező fejlemények, a lendületes, de egyre inkább félresikló rendszerváltás egyre elentmondásosabb zuhataga egyre inkább csak mint egy újabb átverés, mint egy újabb csalódás gyúanyaga jelenik meg írásaiban, és ülepszik le a tudat mélyén, hogy a későbbiekben föl-fölkavarodván frontvonalat találni innen szivárogon elő egy újabb j'accuse, egy újabb küzdelem muníciójaként. Lásd kivált a negyedik részt, az *Elmi segít* interjúinak vallomásait.

Úgy tűnik, a munkásságát korábban színesebbé, sokoldalúbbá tevő irodalmi riport műfaja végleg a múlté lesz, amit bizonyos politikusi attitűd, politikai cél szolgálatába

[Szemle]

állított és irányzatosan kialakított műfaji ötvözet vált fel. Az idők hívó szavára a tágabb értelemben vett, s a már említett persziflázs műfaját emeli fegyvertárába.

A nyelvhasználat, a szókészlet, a mondatfűzés sajátosságai, a közegre jellemző eltérő módon, de mindhárom műfaji változat esetében nyomon követhetők. A kötetet lapozgatva újra és újra bizonyítottnak érezzük, hogy létezik egy jellegzetes serfőzői nyelvi karakter, amely alakulva, gazdagodva az idők folyamán, de végigkíséri szerzőnket pályáján. Ennek alapja, törzsanyaga az otthonról hozott beszédmod, s annak az írói adottságok, a tehetség által továbbfejlesztett változatai, ami később, a kezdeti öntörvényűségtől el nem szakadva, de már tudatos alakítás eredményeként is csiszolódott, gazdagodott. A nyelvhasználatot figyelve a riportok oldottabbak, hajlékonyabbak, tárgyukkal lazább, szabadabb módon bánók, míg a panaszlevelek, a jemiádák szóhasználata nyelvileg is koncentráltabb, tartalmilag szorosabban esz-közjellegűbb.

A kötet emelkedett stílusa, határozott iránya, pontosan körülhatárolható elkötelezettsége mellett témagazdagságával is kitűnik. E jelzett keretbe foglalva csillannak fel a kötet szellemi tájait színesítendő például azok a mini esszék, amelyeket Serfőző, választott szülőföldje, Felső-Magyarország és Miskolc irodalmi nagyságainak szentelt. „Szabó Lőrinc városában, a hangyasereg jöttmentektől ellepett Miskolcon, költőszülőttéről évtizedekig csend hallatszott”, olvashatjuk az *Akire büszke lehet* című, alig egy oldalnyi, mindössze öt bekezdést kóstáló írása elején. S ha nézzük, ezt akár egy öt szakos szabadversnek is láthatnánk, amit a szerzője most épp próziformává tördelt. „A kapuk elé kicsapott utcákról, hámlott házakból, kunkori kalyibákból panelek emeleteire felköltözött város megérezte: szüksége van rá. S ha a halál messzeségén túl, sokára is, Miskolc tekintete meglelte kóbor fiát.” A sorban következő írás már leplezetlenül, valódi

versformában áll előttünk, hogy így tiszteljen az egykori jó barát, Ratkó József emléke előtt. „Az ő nem léte / elven seb bennünk. Belülről vérzik s nem tud / begyógyulni. Hiányzik eleven valója, egyenes / tartása, tisztessége” (*Eleven seb*).

S versformát mutat a következő is, a költészetben báty, Kalász László emlékét idéző *Amiként te tetted* című írás. Az olvasót fogadalmas sorai titkon Kalász költészetének hívévé avatják: „ahonnan a hangod közel-távol / elhallatszik, fűjjon bármilyen idő inváziós szele, / kiiktathatatlant legyen munkásságod”. Am a küllemükben is a verset idéző lírai részletek jelentik a kivételt. A *Márai Sándor; akiről mindenki beszélt* című ünnepi beszéd, amely a Márai-szobor avatása alkalmából hangzott el 2004. december 11-én a Kassai Magyar Közösségi Házban, már a megszőkott prózaformát mutatva közvetíti a serfőzői gondolat summázatát: „Rajongásig szerette a nyelvet, amely megtartotta idevalósinak. Minden lehetőségek közül számára a legbecsesebb a magyarsága volt.” Mint ahogy a Tamás Menyhért könyvbe-mutatóján mementóul elhangzott sorok is: „az időben az marad meg, és csakis az, ami közösségi, az irodalomban ami nemzeti érdekű, ami mérce minden időben!” (*Szemből való szó*).

Végül, de nem utolsósorban álljanak itt a két világháború közti idő egyik óriásáról írott vallomásos emlékezés mondatai. Én arról „akarok beszélni, mit jelentett nekem a Móricz-művekké való megismerkedés”. „Hamarosan arra kellett rádöbbenem, hogy egyik napról a másikra megváltoztam. Kezdttem egész más szemmel nézni a világot.” Azok szolgálatába kívántam állni, „akiről Móricz a legtöbbet írt: a mindenkori szegényekről, kiszolgáltatottakról”. „Magyar író volt, a magyarság sorsának, küzdelmeinek, s a fölemelkedés reménysegének az írója” (*Móricz Zsigmond, aki megfordult Zagyvárekason is*).

BERETI GÁBOR

A propagandista esete a szociográfiával

Moldova György: *Ha az Isten hátranézne*, I–II. kötet

zögezzük le: nagy
szükség volna újra

URBIS KIADÓ,
2008

paktál az ellenséggel!
Mellékesen azt a be-
nyomást akarja kelteni,

tisztességes magyar szociográfiákra. Azért, hogy a magyarság sok tekintetben romokban heverő önismerete ismét felébredjen. Viszont rögtön le kell szögeznünk, hogy Moldova György Ormánságról szóló kétkötetes írása nem szociográfia, hanem mintha egy megöregedett hivatásos pártmunkás részben tudatos, részben reflektálatlanul „naturális” zagyvasága volna. Szép kifejeződése annak a tudatállapotnak, amely a szocialista párt szavazóinak nagy részét jellemzi. Kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy a kiadvány így tulajdonképpen „párttudat”-szociográfia, amelyhez egy szerencsétlen sorús térség csupán hamis díszletül szolgál.

Ezért ne csodálkozzon az olvasó azon, ha e recenzióban folyamatosan politikai összefüggésekről olvas. Moldova György még azt a fáradságot is sajnálja, hogy igényesebb módon *leplezze* egyértelműen politikai céljait. Vegyünk egy alapvető példát: „Közben megszólal a telefon, valaki Farkas Flóriánnak, a Fidesz cigány „kirakatemberének” mobilszámát kérdezi, beszélgetőtársam kapásból rávágja. Azt hiszem ez aligha véletlen, de nem megyek bele semmiféle politikai vitába” (II. kötet, 81). Mi köze van – egyértelműen negatívan – a szocialista cigány „kirakatemberek” mai tobzódásának idején egy tárgyilagos szociográfusnak *így* a helyiek pártpolitizálásához. Persze ha két kötetben keresztül csak az ormánsági papság – a reformátusoké kizárólag – gyalázásáról van szó anélkül, hogy a „szociográfus” legalább egyszer beszélne valamelyikkel is, no, ott nem kell csodálkozni. Moldova nem vitatkozik és nem

hogy a lelkészek nagy pénzt keresni jöttek az Ormánságba! Az egyház pedig nem a valóság része.

Ellenben jól érzi magát például a tudati nyomor képviselőjével, aki a kommunizmus által tönkretett, kitelepített család (Hortobágy) sarjaként gyalazza egyházát, és „mindig baloldalinak” vallja magát (Stockholm szindróma volna a szocialista normalitás?). Ő volna az igazi keresztyén? De Moldova azonosul a 2006. október 23-ai rendőrterrorral is, nem tartván „normálisnak” azt, hogy valaki ódzkodik az ilyen típusú „rendőrségi” feladatokban részt venni: „okvetlenül hatnak rá politikai-ideológiai tényezők is (mármint a rendőri munkára – T. L.). Ebben a tekintetben mi jellemzi az állományt? Az öreg tiszt (!) szája fanyar mosolyra húzódik: – A múltkor az egyik beosztottamat fel akartam küldeni Budapestre, hogy ő is segítsen megakadályozni a jobboldal utcai kilengéseit. Láttam rajta, hogy nem tetszik neki a dolog. – Mi kifogása van? – kérdeztem tőle. – Alezredes úr, ha lehet, ne osszon be erre a feladatra, mivel én magam is jobboldali érzelmű vagyok” (II. kötet, 106). Szörnyű, már a rendőrségben sem bízhat feltétlenül Moldova! De mi köze van ehhez az Ormánság valóságának?

Csak annyi, hogy ebből a kétkötetes zagyvalékból nem derül ki az sem, hogy kik is „vették el” a néptől, privatizálták a földeket 1988 után az Ormánságban (velük sem beszélt – érdekes módon!). Azt megtudjuk, hogy ezek gonoszak. De azt már

[Szemle]

nem, hogy mi közük lehetett ehhez például a mindig és újra megdicsőülő szovjet világ kommunista vezetőinek? Ahogyan persze az is csak véletlenül üt át néha a szövegben – mint valódi életanyag! –, hogy az öngyilkos egykézés után sok helyen már magához térő ormánsági parasztvilágot az ötvenes évek „határsávós” kulák kitelepítései és majd a csodálatos tsz-ek erőszakos megszervezése vitte a teljes demográfiai pusztulásba. Akkor, annak következtében jött létre a Moldovának „felfoghatatlan” elcigányosodás!

A propagandista „szociográfus” persze leír sok visszasságot is, de nem képes konkrét, nagyon is aktuális „valóság-vádiratot” megfogalmazni saját politikai elkötelezettségének élvezői ellen. Csak a 2. kötet végén kerül a vádlottak padjára néven nevezve az SZDSZ is, amikor már talán (?) látszott a mai kisebbségi kormányzás! Moldova ugyanis csaknem mindig a múlt újonnan is ottmaradt vezetőivel cserél eszmét vagy olyanokkal, akik a nyomorúságos hazai szocialista politikai korrektséget képviselik, s az általános nyomorúságban is nagyrészt főnökök vagy Stockholm-szindrómások. Mint az a pedagógus, aki nem „nyit” a Fidesz felé, mert úgyis azt csinálnák, mint az évek óta uralgó szocialisták, s akkor már jobb neki a jól bevált „baloldali hősiesség”. Nem jut ugyan semmire, de „helyt áll”.

Sajnos, nem tudjuk, nem tudhatjuk meg tehát a szintén hősiesen szociográfuskodó Moldova jóvoltából, hogy miért lett az Ormánság válságövezet. Bár a papok folytonosan emlegetett „mesterkedéseiből” nép- és cigányellenes szűkkeblűségeiből vagy a meghívott öregasszonyok „reakciós” megjegyzéseiből gyanítjuk – s a mindig célzatosan idézett Kákicsi Kiss Géza, aki egyébként református lelkész volt, de nem „baloldali” – szövegeiből sejtjük, hogy a *jobboldal tette tönkre ezt is*, ahogyan Gyurcsány szerint a mai magyar válságot is kétharmadában a Fidesz okozta! Mindössz-

sze egyszer derül ki a két kötetben, hogy a szocialistákat nem is érdekli az Ormánság, vagy ahogyan Gyurcsányt idézve megtudjuk: a helyzetet helyben kell megoldani. A jórészt teljesen tehetetlen cigánysággal talán?

Moldova ebben a kérdésben is „hivatalból” progresszív. Ezért aztán nem is tesz fel kérdéseket, hanem valamiféle általános felelősséget próbál kelteni és szétteríteni. De hát mi akadályozza az ottlakó cigányok abszolút többségét abban, hogy ne csak a falopás eszközeit használja, hanem – mondjuk – telkeiken megtermelje a saját ennivalóját? Ha már valaki az élet ilyen sűrűjében járt sokáig, talán csak rá kellett volna kérdezni erre, s nem azon bosszankodni, hogy a tudatosabb cigányok egy része a Lungo Dromban látja képviselőjét. Hiába, jobboldali szörnyűségekkel van tele ez a világ!

De hát aki szerint a kolhoz visszahozatala volna a „megoldás”, annak sehogyan sem akarózik megértenie a hazai kleptokrata „szocializmusból” született kleptokrata vadkapitalizmus elvtársi világát. Moldova nem érti, hogy az ő zavaros ideológiai és valószínűsíthető érdekalapján nem lehet népet védő politikai-szellemi teljesítményt felmutatni. Arra még a „Thürmerplatform” is alkalmasabb! De hát ő újra szociográfiát akart írni, s klisékkel forgolódik egy fontos terület szociológiai területében. Nagy kár, mert még így is fontos „életanyagok” tűnnek elő e két elvetélt kötetben.

Sok tanulsága van és lehet Moldova kudarcának. De azt hiszem, az a legfontosabb, hogy az értékelvűséget felülíró politikai érdekelvűség jegyében nem közeledünk a valósághoz, hanem távolodunk az igazságtól! S az pedig napnál világosabb, hogy a mai itthoni „baloldal” bázisán nem lehet néppárti senki, sehol. Úgy tűnik, még mindig várni kell a magyar szociográfia újraindulására.

TÓKÉCZKI LÁSZLÓ

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökéről

Gantner Péter: *Egy elfelejtett államfő*

Gantner Péter a felejtés több nemzedékre kiható követke-

ményeivel szembesíti az olvasót, összekapcsolva egy gazdag életpálya tragédiával végződő eseményeit az 1945–48 közötti úgynevezett koalíciós időszak – Zsedényi tevékenységéhez kapcsolódó – mozzanataival.

A Máramaros vármegyében született – 56 évet élt – Zsedényi Béla egyetemi tanulmányai után a korábban Eperjesen működő, majd a trianoni békediktátum következtében Miskolcra áttelepült Evangélikus Jogakadémia tanára lett. A húszas–harmincas években megjelent tanulmányaiban (*Az alkotmányjogi reformok politikai problémái, A képviselőjelölés, Új választójogot. Választójogi reformtervek, A felsőház új jogköre*) a politikai intézményrendszer hatékonyabb működésének lehetőségeit kereste. Az alkotmányjogi reformok iránti érdeklődése mind a tudományos pályán, mind a későbbi politikusi, közéleti tevékenysége során meghatározta, kijelölte a demokratikus szabályok melletti szigorú, elvszerű elkötelezettségét és másokkal szembeni elvárásait. Miskolc közéleti tisztaságáért folytatott küzdelmet pártalapítóként is (Független Demokrata Párt) és Miskolc városi törvényhatósági bizottság tagjaként egyaránt. 1939 és 1944 között a *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap* főszerkesztőjeként többször is szót emelt a zsidókat diszkrimináló intézkedésekkel szemben. Ennek ellenére 1945 után baloldaltól támadások érték a háború melletti kiállása miatt: „Rugalmas elme, németbarát volt, hitt a náci győzelemben, de hajlandó volt mentőakciókra a gazdag zsidók érdekében” – olvasható a *Szabad Nép* 1947. novemberi 12-ei számában.

I. A. T. KIADÓ,
2008

1944. december 17-én megválasztották Miskolc város tizenkét kül-

dötte egyikeként az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjának.

1945 után az ellenforradalmi rendszer (döntően) demokratikus, parlamenti ellenzékének képviselői kerültek felelős döntési pozícióba, igaz az ő többségük sem ellensúlyozhatta az antidemokratikus erők helyzetéből, lehetőségeiből következő előnyöket. Kelet-Közép-Európában tovább folytatódott a világháború alatt kialakult természetellenes és a demokráciákra nézve tragikus, tartalmát tekintve abszurd együttműködés, amely antifasiszta szövetségként beemelte a demokratikus mezőbe a kommunista pártokat.

Kapcsolatai, megnyilatkozásai alapján a harmincas-negyvenes években a polgári-liberális erőterbe helyezhető Zsedényit 1944/45 fordulóján egy váratlan esemény állította a történelem forgószínpadára. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés tisztikarának összeállítása körüli egyeztetések során december 21-én – hosszas viták után – kompromisszumos megoldásként vetődött fel Zsedényi Béla neve (Sántha Kálmán mellett) az egyik alelnöki poszt várományosaként. Végül Valentiny Ágoston szociáldemokrata igazságügyi miniszter javaslata után a jelenlevő képviselők egyhangúlag megválasztották Zsedényit az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének.

A *Magyarország államfője* című fejezetet olvasva szembesülhetünk azzal a hihetetlen akaraterővel, elszántsággal, munkabírással, amelynek alapján érthetővé válik a Zsedényivel kapcsolatban szállóigévé vált megállapítás: „a nemzet mindenese”. A szerző jó érzékkel nyúlt a választott témához, hiszen Zsedényi

[Szemle]

sokoldalú közéleti tevékenységének bemutatásán keresztül az olvasó bepillantást nyerhet a politikai, gazdasági, jogi döntéshozatali mechanizmusok szintjeinek működésébe is a demokratikus jogállamiság megteremtésének körülményeinek ábrázolásával. Az olvasó szembesülhet azzal az abszurd helyzettel, amely 1945 utáni koalíciós időszakot jellemezte. Eltérő, ellentétes irányú erőterek, szándékok, adottságok „egyidejűségében” a bolsevizálódó folyamat mellett egy demokratikus szabályoknak megfelelő intézményrendszer kereteinek kiépítése is elkezdődött.

Zsedényi Béla közéleti szereplésének talán legfontosabb és legjellegzetesebb területe – ez kapcsolódik legközvetlenebbül személyéhez – az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökeként betöltött funkciója. Ebben a minőségében tett kijelentései, megállapításai akár egy demokratikus hitvallásának is értelmezhetők. Közjogászként a következőkben határozta meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés feladatait: „A magyar jogrend a mostani helyzet következtében felborult. A nemzet egészséges ösztöne, jövőjének biztosítása miatt új, akarat-kijelentő szervet alkot. Ez természetesen ideiglenes. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek az a feladata, hogy biztosítsa az állam fennmaradását, és tisztázza egyrészt a magyar nemzet új külpolitikáját, másrészt megtegye az előkészületeket, hogy új demokratikus alkotmány alakulhasson ki.”

A szerző kiemelten foglalkozik Zsedényi parlamenti felszólalásaival, megnyilatkozásaival – képviselők összeférhetetlenségéről, a békeszerződés feltételeiről, külpolitikai kérdésekről, szabadságjogokat érintő kérdésekről –, érzékeltetve a demokratikus meggyőződéséből következően elvtelen kompromisszumra képtelen szilárd morális tartást.

Bátor szókimondása azok közé emeli, akik a demokrácia utóvédharcaiban (elsősorban 1947 nyara után) nyíltan felemelték szavukat a demokratikus elvektől és gyakorlattól idegen jelenségekkel, törekvésekkel szemben.

Gantner Péter megállapításával egyetértünk: a Moszkvát kiszolgáló baloldallal (és egyéb „társutasokkal”) szemben a parlament

falai jelentették még az egyetlen olyan helyet, ahol érvényesülhetett valamilyen fék, ahol érvényesülhettek a demokrácia játékszabályai. „Megállapítható, hogy ebben a vonatkozásban beért a termés, amelyet Zsedényi Béla vett el. Igaz, hogy a kommunisták és szövetségeseik mindent megtettek a polgári pártok megzavarására [...] a parlament mégis szabályszerűen működött. Olyan kérdésekről lehetett a Nemzetgyűlés nyilvánossága előtt beszélni, ami más vonatkozásban (például az sajtó) elképzelhetetlen volt akkor már.”

Természetesen Zsedényi demokrácia melletti bátor kiállásának „logikus” következménye lett lejáratása, háttérbe szorítása, majd letartóztatása. Ez a folyamat összekapcsolódott (miután Zsedényi csatlakozott a párt munkájához) a Pfeiffer Zoltán vezette Magyar Függetlenségi Párt felszámolásával a kékcédulás-választások után.

„A kommunista önkény” című záró fejezet ismerteti a koncepciók per, illetve a kihallgatások mozzanatait. Zsedényi ügyét a Kővágó József volt budapesti polgármester ellen a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, továbbá kémkedés miatt indított perhez csatolták. Zsedényi Bélát két elkövetett bűntettel vádolták: Szovjetuniót gyalázó, illetve fasiszta tartalmú uszító írások megjelentetése (a *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap* főszerkesztőjeként a világháború éveit alatt) és 1945 után a brit titkosszolgálat számára végzett kémkedés miatt.

Elítélése után Vácra (ahol három évet töltött börtönben), majd a Kozma utcai Gyűjtőfogházba került. 1955. február 8-án hunyt el.

1989. július 6-án rehabilitálták, és 1990. december 20-án helyezték végső nyughelyére a Rákoskeresztúri köztemetőben az akkori köztársasági elnök és a miniszterelnök jelenlétében.

Gantner Péter – egy bevezetőként is értelmezhető – a *Törékeny demokrácia évei* című fejezetben egy sajátos társadalomlélektani felvezetéssel még előbbé és érthetőbbé teszi az időszak összetettségének drámaiságát. Mindenképpen a kézirat fő erénye a fejezetben

érintett problémákon keresztül annak érzékeltetése, hogy a demokráciaépítés félresiklatott „szerevénye” milyen vágányokon keresztül robobott végzete felé.

A szerző alaposan, minden szegmensét körüljárva építette fel gondolatait, érzékletesen bemutatva az időszak történeti beágyazottságát. Gantner Péter egyértelműen nyomatékosítja (saját véleményét is megerősítve), hogy hiába minden jó szándék, morális tartás, elkötelezettség, hit, olykor óvatos, kétkedő optimizmus a demokrácia mellett kiállók részéről, minden fontos erővonal a bolsevizálás felé sodorhatta hazánk eseményeit 1945 után. A finnországi párhuzammal választ keres egy lehetséges alternatív – hazánk szempontjából szerencsésebb – forgatókönyvre. A magyarországi és a finnországi helyzet összehasonlításával nemzetközi dimenzióba emeli az objektív adottságok és a lehetőségek (korlátai) adta cselekvések, szándékok megvalósításának mérlegét. Olyan morális kérdéseket érint, mint például a polgári pártok, szélesebb értelemben az összes „antikommunista” erő összefogásának lehetősége, illetve kihasználtságának okai és következményei. Egyértelművé teszi a szerző, hogy ebből a szempontból a hazai szociáldemokrácia hivatalos vonalának szerepe 1945 utáni években – ellentétben a finnországi forgatókönyvvel – a demokráciaellenes erők segédcsapataként (saját arculatának feladásával együtt) önmaga felszámolását is elősegítette, feláldozva azt az erkölcsi, szellemi tőkét, amelyet az azt megelőző évtizedekben baloldali demokratikus pártként felhalmozott. A finn „szovjetizálási” folyamat

hasonló és eltérő mozzanatait, elemeit mérlegre téve a szerző – Finnország stratégiai helyzetén túl – éppen a Finn Szociáldemokrata Párt következetes antikommunista magatartásában látja a kulcsmozzanatot. Fájó szembesülni azzal a ténnyel, hogy a magyar szociáldemokrácia beolvasztása utáni hetekben Finnországban kisebbségi szociáldemokrata kormány alakulhatott Karl August Fagerholm vezetésével – a polgári pártok külső támogatásával –, szűkítve a kommunisták mozgásterét.

A szerző elsősorban visszaemlékezésekre támaszkodva kitűnően érzékelteti a demokráciaépítéssel, feltételeivel kapcsolatos várakozásokat, félelmeket, véleményeket is. A visszaemlékezések szubjektivitásából is adódó – tárgyi tévedések, egyéni vélemények, értékelések, hangsúlybeli – eltérések ellenére fontos forrásai és megfelelő eszközei a kívánt/kitűzött cél szempontjából. Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás, Sulyok Dezső, Marosán György, Kovács Imre, Vas Zoltán, Vásárhelyi Miklós a politikai mező ellentétes oldalairól a demokráciafelfogás eltérő értelmezéseivel, hangsúlyjaival jelentik a fő bázisát a visszaemlékezéseknek.

Élhet-e egy nemzet a felejtés „luxusával”? Gantner Péter könyvét elolvasva a válasz egyértelmű. A mai döntéshozók, politikaformálók felelőssége is a közelmúlt tanulságainak, a Zsedényiéhez hasonló hiteles személyiségek demokrácia melletti morális elkötelezettségének a felmutatása.

SIMON ISTVÁN

Egyedül a sokadalomban

Erős Kinga: *Könyvbölcsőm*

Itkaságszámba menően sokoldalú, tartalmas, és nem utolsósorban olvasmányos az a tanulmánykötet,

MAGYAR NAPLÓ KIADÓ,
2007

amely Erős Kinga írásai-
ból (és olvasmányaiból)
ad ízelítőt. Ízelítőt csu-
pán, mert a fiatal irodalmár tevékenysége

[Szemle]

meglehetősen széleskörű – ám mindig alapos. Akár kisebb, akár nagyobb terjedelműek, valamennyi munkájából kitűnik; mielőtt hozzákezd egy esszéhez vagy riporthoz, már minden lényegeset tud tárgyáról és alanyáról. Tudja, honnan kell megközelítenie; miről kell kérdeznie. S azt is tudja, hogyan.

Kötete bevezetőjében, lírai szépségű előszavából nem csupán személyes hitvallását ismerhetjük meg (ami azonnal rokonszenvesse teszi), de egyértelműen rávilágít arra, hogy a különféle korokat és stílusokat taglaló írások miként alkotnak szoros egységet egyéniséggel. A mai korban él, a múlt értékeiből merít. Arra (is) támaszkodik. Elfelegett írókat, vagy – sokak számára hallomásból – áporodottnak tartott műveket vesz elő, s általa kiderül róluk: frissek. Olyannyira, hogy olykor modern világunk érződik avíttasnak mellettük. Ez akkor is igaz, ha nem minden tekintetben tudunk azonosulni velük. A klasszikusként számon tartottak mellett ott találjuk a ma is köztünk élő, sokat bizonyított kiemelkedő alkotókat. Erdemeik mellett hatásuk, a fiatalabbak kilátásai egyaránt érdeklik Erős Kingát, akinek véleményalkotását semmiféle előzetes ítélet, mások általi elismerés vagy kötelező bírálat nem befolyásolja. Markánsan vetődik fel a (tágabb értelemben is érvényes) fennmaradás és az (időszakos vagy végleges) eltűnés megmagyarázhatatlansága; bár okokat lehet keresni és találni, mégis valószínűbb, hogy váltakozásaik éppúgy esetlegesek – és érthetetlenek –, mint annyi más életünkben.

Erdős Renée, Tormay Cécile, Földes Jolán egykori komoly sikereinek lecsengését vizsgálva elsősorban az egyenjogúság nagy kérdései vetődnek fel. Nem pusztán a férfi–nő, de az ember–ember közti. Náluk őszintébb átéléssel nem sokan kereshették a választ ezekre; nem politikai jelszavakkal, nem demonstrációkkal, hanem saját lényükön keresztül, egyéni sorsok tükrében, azok lehetőségein belül. Legyen bármekkora a vágakozás, úgy látszik, mind a társadalmi, mind a (magán)emberi létben egyszer csak eljutunk egy bizonyos pontig, ahonnan nincs tovább.

Talán mert nincs hova továbblépni, talán mert mi magunk vagyunk képtelenek rá. Ez a kényszerű megtorpanás egyszersmind számvetésre készlet; a nélkülözhetetlen, hősies egyéni próbálkozások idővel hozhatnak átmeneti kedvező változásokat, a mindenkori társadalmak mégis körforgásszerűen egy alapvetően kezdetleges stádiumba jutnak vissza, feltehetően azért, mert önmagukból adódóan nem működhetnek másképp. Az egyenjogúság természetes elvárás, az egyenrangúság kérdésén azonban ez nem oldhatja meg; nyilvánvalóan emberi szempontokból sem, az eltérő nemi szerepeket pedig végképp lehetetlen rangsorolni. Mindegyik a maga helyén prioritás. (Hiába is akarnánk tovább jutni József Attila „egyszerű” megfogalmazásánál: „...férfiak férfiak maradjunk és nők a nők...”, és persze, ami nem kevésbé fontos volna: „... – s mind ember, mert az egyre kevesebb...”) Elkerülhetetlen az újabb megrázó szembesülés: mindhiába a frissebbnél frissebb „világmegváltó” felfedezések; „ma már” azt is tudjuk: nemcsak az elhallgatással nem oldódik meg semmi – a kibeszéléssel sem.

Mégis örülhetünk, hogy Erős Kinga az utóbbira vállalkozik. Mert (pár)beszéddel azért mégiscsak valamivel nagyobb az esélyünk. Természetes, hogy az írásaiban szereplőket ugyanazok a kérdések foglalkoztatják, mint őt, ugyanazokra a dolgokra érzékenyek és fogékonyak, mint ő. A megújulva is mindig ismétlődő sorsok, időtlen jellemek, visszatérő események, az emberi lét otthonossága vagy idegensége a világban; ezek egyedi megnyilvánulásai bizonyos szempontból végül is azonos reakciókra készítenek bennünket. Egyetlen halvány esélyünk-reményünk a tapasztalatok kölcsönös cseréje. A gondolkodás-töprengés, mint az egyetlen igazán emberhez méltó tevékenység. Mint előfeltétele a felelős cselekvésnek.

Több jelentős kortársunk között megtalálható a kötetben a töretlenül hívó Szabó Magda, vagy a szkeptikus Szakonyi Károly, és meglepő módon éppen Pilinszky János megingathatatlan hite által kap különös nyomatékot, hogy semmiféle emberinek nevezhető

élet nem kerülheti el a halállal való szembenézés nyomasztó élményét. Feltűnő, hogy az Isten és ember szövetségéből adódó hosszú-hosszú évezredekig fennálló közös felelősségvállalás után, ahogy az ember pusztán nyűgnek kezdte érezni Istent (mivel elvárásainak nem volt képes, és már nem is akart megfelelni, ezért inkább mindenestől lemond róla), egyúttal önmagáról is lerázna minden felelőséget. A szembesülést a maga teremtette valósággal. A hagyományokban kialakult értékrendek nélkül – bármi legyen is az – ingattaggá válik a talaj az ember lába alatt. Megrázóan példázza ezt egy akár mesterségesen kialakított-kialakult zárt közösség felbomlásának tragikus következményeinek ábrázolása, ami általános tanulságokat képes felmutatni az irodalom, pontosabban a szépirodalom sajátos eszközeivel: „...a szépirodalom az, ami képes úgy szólni minderről, hogy mindenkor a Te-t, a másik arcát láttassa, alkalmat adva so-rain keresztül a találkozásra a másik emberrel, a vajúrral, az aknásszal, a meggyötört arcú feleséggel. Ez a fajta találkozás nem azonos az- zal, hogy tudok a másik létezéséről, hallottam a bezárt bányákról a híradóban, esetleg láttam a munkától kérges kezét borospoharat emel- ni. Ez a találkozás esemény, mely létrejöhet egy karosszékben ülve a novellák olvasásakor, olyan esemény, mely választást idéz elő, his- zen az olvasó kilép önmagából a másik em- ber felé, a nyomorult hős felé. A másik em- berrel való találkozás, még ilyenformán is, soha nem képletes, mert az olvasó beavatódik a másik ember igazába. ... Bár a szociografik- us írás a megismerés és a megmutatás már önmagában társadalmi tett, novelláinak jelen- tőségét éppen a fentiekben látom, hiszen ezek a bányászorsok mindaddig csak perverz eg- zotikumok, míg nem válnak személyessé.” – hívja fel a figyelmet erre az elégszer nem han- gozatható fontos szempontra egyértelműen és szépen Erős Kinga egy újabb generációt képviselő író, Rott József műve kapcsán, amely egyúttal némi reménység lehet a jö- vőre nézve. Együttérzésével kíséri a térben, időben vagy éppen mentalitásában távoli sze- replőket is, legyenek ezek magasröptű szelle-

mi vagy csupán vegetatív megnyilvánulásai életüknek.

Beckett mindent tagadása kapcsán vetődik fel, hogy az ember mítoszok nélkül valóban semmi? S ha valóban így volna, ember és mítosz egy, miért kéne erőszakkal megfosztani éltető elemétől? Ennek egyik leginkább el- gondolkodtató következménye a – különösen az erkölcsi alkalmazkodástól rettegő modern ember személytelenné válása, a személyiség vonzásának elsikkadása. Catherine Mansfield, a Bronte nővérek, vagy Orwell művei kapcsán hol finoman rávezet, hol villanásszerűen rávi- lágít azokra a gyakran nem is tudatosult, csak önkéntelenül végzett és elviselt mindennapi mozzanatokra, amiknek többé-kevésbé vala- mennyien részesei vagyunk. Minden tevé- kenység, ami túlmutat a vegetáció szintjén, valamiféle kitérés kísérlet a behatárolt lét ke- reteiből. Hangsúlyozottan szól a kispolgár önkéntes korlátoltsága, és a kisember kény- szerűen viselt, szűkre szabott lehetőségeiből adódó különbözőségről. Az utóbbi vágyik a kitérésre, meg is próbálkozik vele, az előző mindinkább belekövesedik a tágabb világtól elrugaskodott, önmagát mindentől elzáró lé- tébe, s azzal elégedett. Nem veheti észre azt sem, hogy nincs olyan evidencia, amit – egy újszülöttnak minden vicc új alapon? – ne le- hetne akárhányszor spanyolviasz-újdonság- ként bedobni „köztudatába”. Az egyensúly keresése és megtartása a magánéletben, a köz- életben, a művészetben alapvető létszükséglet és igény kellene, hogy legyen (legalábbis ide- ális esetben). Mivel az élet mibenlétéből adó- dóan nem merevedik mozdulatlaná, a szün- telen mozgás következtében az inga hol erre, hol arra leng ki, ezt csak erős odafigyeléssel és akarattal lehetne némiképp kiegyenlíteni. Mert valóban „megrázó tapasztalat, hogy az önzés még a legnemesebb, legtisztább szán- dékot is beárnyékolja”.

Nem csupán a kötet szerzője nem alkal- mas arra, hogy feloldódjon a vásári sokaság- ban, de azok sem, akikről könyvében szó esik: „amiképpen halálunkban egyedül vagyunk, ahhoz hasonlóan vagyunk egyedül életünkben is, csak beszélgetésektől, kirándulástól, eve-

[Szemle]

zéstől, látogatástól, esti vacsoráktól oldottabb formában” – írja. Igen, próbálkozunk, mert egyedül nehéz. De mivel a belső magány nem az egyedüllét függvénye, nem fizikai tényező, olykor magányosan még mindig könnyebben viselhető, mint társas létben. „A közösség a maga mítoszaival és a ráruházott gyakorlati feladatokkal úgy válaszolta meg ezeket a kérdéseket, hogy ez az egyén számára belső tartást és biztonságot adott, megerősítette szerepeiben, s cselekedeteit mások felé irányította, rámutatva azok hasznosságára és jóságára.” – foglalja össze korábbi korok meghittebb életérzésének okait. Ez szinte az ellenkezője annak, amiben ma – meglehetősen felemásan –

élnünk adatott, ráadásul: „... az esendő ember vállára került a felelősség, mellyel régebben Istent terhelte” – mutat rá mi (lenne) az ára a szüntelen „felvilágosodó”, és öntudatosodó emberiség felnőtté válásának – ha vállalná. De nem teszi. Ez jelenünk egyik legégetőbb el-
lentmondása, legnagyobb kihívása. A kötet egyértelmű konklúziója (legyen bármily elcsépelet némelyek szemében) mégiscsak a felelősségvállalás. Az önmagunkért és másokért egyaránt viselt. Mindenesetre Erős Kinga maga is méltán pályázhat arra, amit egyik írásának címéül választott: „*Alaposnak és igaznak lenni.*”

WUTKA TAMÁS

***Köszönjük Olvasóinknak, Barátainknak, hogy
2008-ban felajánlották jövedelemadójuk 1 százalékát
folyóiratunk megjelentetésének támogatására.***

Kérjük, tegyék meg ezt 2009-ben is!

A HITEL Alapítvány adószáma: 18013430-2-41

A Hítel januári számának szerzői

<i>A. Szabó Magda</i> Budapest	<i>Hamar Péter</i> (1943)	<i>Selmeci György</i> (1947) Marin (Svájc)
<i>Alföldy Jenő</i> (1939) Kecskemét	Fehérgyarmat	<i>Serfőző Simon</i> (1942) Miskolc
<i>André András</i> (1955) Martonvásár	<i>Hantai Simon</i> (1922–2008)	<i>Simon István</i> Budapest
<i>Balogh István</i> (1946) Petőfibánya	<i>Horváth Lajos</i> (1953) Vajta	<i>Székely József Iván</i> (1937) Budapest
<i>Bereti Gábor</i> Miskolc	<i>Kerek Imre</i> (1942) Sopron	<i>Szöllősi Zoltán</i> (1945) Budapest
<i>Bertha Zoltán</i> (1955) Debrecen	<i>Konczek József</i> (1942) Budapest	<i>Tökécski László</i> (1951) Budapest
<i>Buda Ferenc</i> (1936) Tiszakécske	<i>Kürti László</i> (1976) Mátészalka	
<i>Csoóri Sándor</i> (1930) Üröm	<i>Lászlóffy Csaba</i> (1939) Kolozsvár	
<i>Gyurácz Ferenc</i> (1955) Szombathely	<i>Nyírfalvy Károly</i> (1960) Budapest	
	<i>Rhédey Gábor</i> (1985) Budapest	<i>Wutka Tamás</i> Budapest